

УДК 323.11](477.87)

МІЖНАЦІОНАЛЬНІ ВІДНОСИНИ НА ЗАКАРПАТТІ

Галина Ільтьо

*Мукачівський державний університет, кафедра суспільних дисциплін,
вул. Ужгородська, 26, 89600, м. Мукачево, Україна
email: info@msu.edu.ua*

Здійснено комплексний розгляд питань національних меншин на Закарпатті з позиції їхнього становища, ролі та існуючих проблем життєдіяльності в сучасному українському суспільстві.

Ключові слова: етнічна самоідентифікація, поліетнічне суспільство, національні меншини, інтеграційна політика.

Проблема національних меншин належить до сфери міжетнічних відносин – однієї з найделікатніших і важливих у житті суспільства. Вагомою є діяльність, спрямована на якісну та змістовну еволюцію інтеграційної політики, що має на меті консолідацію державності й соціальну стабільність.

Ситуація, яка склалася в питанні діяльності, ставлення та участі органів державної влади України з проблем національних меншин, засвідчує пріоритетність закріплення чіткої, грамотної та дієвої політики, спрямованої на захист їхніх інтересів, опікування нагальними справами і просування ідентичності. Результатом такої політики стане мирне співіснування різних етносів.

Проблема етнічної самоідентифікації в розрізі еволюції сучасної нації як громадянського співтовариства потребує комплексного наукового дослідження. Його основний пріоритет – зміцнення історично-традиційної атмосфери міжетнічної злагоди, толерантності й високого рівня взаємопорозуміння між представниками різних національних груп, конкретне вирішення їхніх запитів стосовно збереження національної ідентичності.

Виконуючи роль соціально-нормативного регулятора суспільного життя і поведінки людей, етнічні цінності забезпечують цілісність етнічного формування. Власне, у них втілена особлива значущість (за М. Вебером) певних матеріальних і духовних благ для існування й розвитку етносу [4, с. 136]. Набір стереотипних форм поведінки, притаманний тому чи іншому етносу, не обмежується лише сферою обрядів і звичаїв. Кожен етнос має специфічний, властивий йому набір та ієрархію соціальних цінностей, що загалом і надає останнім етнічної особливості.

Вагомий елемент етносу – спільна історична територія, де відбувався процес її становлення і розвитку. Для етнічної ідентифікації більше значення має символічний зв'язок з територією, ніж реальний факт проживання на ній. У свідомості членів етносу вона сприймається священною землею предків, видатних релігійних, політичних, культурних діячів [2, с. 265].

Особливою територією з поліетнічною структурою населення є Закарпаття. Мирне співіснування та розвиток поліетнічного суспільства краю зумовлене низкою історичних, геополітичних, економічних і етнокультурних чинників. На Закарпатті мешкає понад 100 національностей. Відмінність регіону від інших багатонаціональних областей України полягає насамперед у тому, що Закарпаття розташоване на державному кордоні чотирьох країн, яке є важливим географічним перехрестям економічних, культурних, міграційних потоків. Це територія, де переплелися тісні родинні зв'язки між країнами та жителями прикордонних областей сусідніх держав.

Історичні обставини впливали на долю і співжиття різних національних груп. Одні були відмежовані від своїх народів державними кордонами (словаки, чехи, угорці, румуни), а окремі етнічні спільноти переселилися в різні часи і за різних політичних обставин до інших країн (німці, поляки, росіяни, євреї). Проте Закарпаття підтверджує приклад толерантного й цивілізованого співжиття. Важливим засобом зменшення міжетнічної та міжнаціональної ворожнечі, попередження міжетнічних конфліктів, відходу від різноманітних стереотипів у ставленні до інших народів, розуміння цінності й своєрідності кожної культури стало і міжетнічне виховання. Значна увага приділяється доброзичливому ставленню до носіїв різних культур, мов, котрі співіснують в області.

Закарпатська область, Карпатська Україна, Підкарпатська Русь, Руська Україна – це перелік назв краю, що визначалися складною історією, постійними переходами приналежності земель до тих чи інших державних утворень.

Особливе місце серед багатонаціонального корінного населення Закарпаття посідають русини. Наприкінці ХХ ст. неабиякої гостроти набуло питання «русини чи українці?» і перетворилося з етнографічного на політичне [3, с.216]. У суспільстві простежуються неоднозначні погляди на цю проблему, часто абсолютно поляризовані. Однак коріння русинства значно глибше – воно в національній самосвідомості, ідентифікації себе з тим чи іншим етносом, історичних та культурних традиціях. Русин можна розглядати гілкою слов'янського народу, близькою до українського, але не тотожного з ним. І сьогодні проблема русинства ще не повністю досліджена. Науковці сперечаються стосовно відношення русинів до етнічної групи або нації, час від часу це питання набуває загострення, що іноді зумовлює міжетнічне напруження. Діяльність русинських організацій краю, зокрема Товариства підкарпатських русинів, поступово відмежувалась від політичних гасел, спрямовуючи роботу в етнокультурну сферу та домагання від держави визнання русинів «самодостатньою етнічною спільнотою».

Закарпатська обласна рада народних депутатів, реагуючи на прохання та вимоги русинських громадських організацій і форумів, зверталася до центральних органів державної влади України із проханням внести до державного реєстру національність "русин". Це питання й надалі мусується в обласних та загальноукраїнських засобах масової інформації, не отримуючи логічного завершення через наукову і політичну некоректність визнання етнографічного або субетнічного статусу за окремий статус національності (самодостатньої етнічної спільноти).

Унікальною національною меншиною Закарпаття є угорці. Основною відмінністю, яка вирізняє їх серед іншого населення є те, що вони мешкали на

території ще до радянських часів. Угорці – друга за чисельністю національність у Закарпатській області, яка компактно проживає на півдні території краю. Після Другої світової війни угорський народ унаслідок історичних подій був відірваний від своєї батьківщини. Культурний, політичний розрив негативно впливав на соціальне та морально-психологічне самопочуття цієї частини населення, і лише з кінця 90-х років ХХ ст. покращились тенденції створення та розвитку європейської моделі захисту прав меншин, у тому числі й угорської, що закріпились у державотворчій політиці молодій державі України.

Представники угорської національної меншини працюють в органах місцевого самоврядування на різних рівнях. Вони успішно реалізують своє право вивчати та спілкуватися рідною мовою, створювати власні приватні освітні навчальні заклади, активно функціонують центри угорської культури. Наразі угорська національна меншина має найвагоміший потенціал у сенсі задоволення культурно-освітніх та духовних потреб.

Етнічні словаки також мешкали на території Закарпаття понад 100 років і сьогодні мають свої товариства, колективи художньої самодіяльності, недільні школи та класи з національною мовою навчання. В обласному центрі, в Ужгороді, діє словацька загальноосвітня школа. Словацькою мовою транслюються передачі на обласному телебаченні, а в Ужгородському національному університеті створена кафедра словацької філології. Словаки і чехи на Закарпатті почувуються повновладними громадянами України та водночас мають змогу підтримувати тісні стосунки з історичною батьківщиною. Етнічні товариства цих меншин займаються активною культурно-просвітницькою діяльністю.

Німецькі поселенці на теренах історичного Закарпаття з'явилися ще в Х ст. В епоху Середньовіччя вони вплинули на розвиток багатьох населених пунктів краю, а в ХVІІІ – ХІХ ст. відбулася нова суттєва хвиля німецької колонізації. Радянська доба для німців Закарпаття позначена трагічною долею, зумовленою репресіями та депортаціями комуністичною владою, що спричинило суттєве скорочення їхньої чисельності. За роки радянської влади тут знищено традиції культурно-національного життя німців. На певний період вони втратили зв'язок із досягненнями німецької культури. Репресії змусили їх не лише приховувати етнічну належність, а й не розмовляти рідною мовою.

У роки перебудови дещо покращились умови національно-культурного життя німців Закарпаття. Вони почали створювати власні культурні центри, організовувати фольклорні свята, повертати національність у записах до паспортів, організовувати теле- і радіопередачі німецькою мовою.

Привертає увагу історія румун на Закарпатті. Румунські села, розташовані на правому березі Тиси, належать до найдавніших поселень Мараморощини. Як стверджують українські історіографи, людські поселення тут існували ще в період палеоліту. Документи ХІV ст. містять записи, що марамороські румуни вважалися вояками, відданими королю, котрий наділяв їм за хоробрість земельні ділянки. У перших роках ХХ ст. відбувся розподіл Мараморощини. Після Першої світової війни кордони Румунії встановились. Отже, частина румунських сіл відійшла до України, а інша залишилася на території сучасної Румунії. Згідно з останнім переписом населення у Закарпатській області мешкають 29 458 румунів. У обласному центрі діє румунське радіо і телебачення, створене в другій половині ХХ ст. Вони регулярно

трансляють програми для румунського населення Закарпаття. У 1990 р. при Ужгородському державному університеті відкрито відділення "Румунська мова та література" на факультеті романо-германської філології.

Етнічна самоідентифікація етнічних спільнот переважно ототожнювалася із мовною ідентичністю. Так, 96,5% усього населення області вважали рідною мову своєї національності. Серед українців 98,4% назвали рідною мовою українську; угорців – 97,2%; росіян – 95,8%. Серед румунів регіону 28964 особи із 29458 задекларували, що їхньою рідною мовою є румунська. Мовна асиміляція характерна для циган, словаків, євреїв, білорусів краю. Для них було притаманним визнання рідною мову інших етнічних спільнот (на той час переважно російську й угорську). Так, із 12131 представника циганського етносу лише 2491 вважав, що його рідною мовою є циганська; 7973 особи визнали за рідну угорську мову. Серед словаків краю тільки близько третини (2555 осіб) назвали рідною мовою словацьку, інші – українську (2433), угорську (1890), російську (388) мови. З-поміж білорусів (2521) трохи менше половини (1139) засвідчили: рідною мовою для них є білоруська. Найбільшої мовної асиміляції зазнали євреї. Адже із 2639 євреїв області в 1989 р. лише для 663 осіб рідною мовою була мова ідиш, для 1307 – російська, а для 365 – українська. Це притаманно й нечисельній чеській національній меншині: із 516 чехів рідною чеську мову визнали 179 людей. Такі дані засвідчують труднощі певних спільнот у збереженні етнідентичності й примордiальну сутність етносів, опірність асиміляційним процесам та русифікації, що насаджувалася серед українців і національних меншин краю [3, с. 216].

Координуючий центр, який реалізує державну політику в сфері міжнаціональних відносин на Закарпатті, – відділ у справах національностей. Закарпатської облдержадміністрації. Спільно із представниками національно-культурних товариств він зробив чимало в інтересах забезпечення їхніх прав, розв'язанні питань, котрі турбують національні меншини краю.

Список використаної літератури

1. *Балега Ю.* Політичне русинство і будівництво української держави // Українські проблеми. – 1994. – № 2. – С. 66–72.
2. *Гелей С.Д.* Політологія : навч. посіб. / С. Д. Гелей, С. М. Рутар ; 4-те вид., переробл. і допов. – Л. : Світ, 2001. – 381 с.
3. Статистичні дані // Державне регулювання міжетнічних відносин в Закарпатті: матеріали наук.-практ. конф. – Ужгород : Патент, 1997. – С.216–219.
4. Етнічний довідник : у 3-х ч. – К.: ЕРІДЕ УАННП, 1997. – Ч. 2 : Поняття та терміни. – 238 с.

Стаття надійшла до редколегії 12.04.2013

Прийнята до друку 22.05.2013

TRANSNATIONAL RELATIONS IN TRANSKARPETIEN

Halyna Il'tio

*Mukachevo state university, the department of social sciences
Uzhgorods`ka str. 26, 89600, Mukachevo, Ukraine
email: info@msu.edu.ua*

The article deals with the comprehensive analyse of the national minorities of Transcarpathia due to their position, their role and existing problems of the life activity in modern Ukrainian society.

Key words: ethnic identity, political society, national minorities, integrational policy.

МЕЖНАЦИОНАЛЬНЫЕ ОТНОШЕНИЯ НА ЗАКАРПАТЬЕ

Галина Ільтьо

*Мукачевский государственный университет,
кафедра общественных дисциплин,
ул. Ужгородская, 26, 89600, г. Мукачево, Украина
email: info@msu.edu.ua*

Осуществлено комплексное рассмотрение вопросов национальных меньшинств на Закарпатье с позиции их положения, роли и существующих проблем жизнедеятельности в современном украинском обществе.

Ключевые слова: этническая самоидентификация, полиэтническое общество, национальные меньшины, интеграционная политика.